

LA RÀPITA
DESAPAREGUDA

Toni Cartes Reverté

LA RÀPITA

DESAPAREGUDA

 efadós®

 La
Ràpita
Ajuntament

LA RÀPITA

DESAPAREGUDA

Col·lecció Catalunya Desapareguda

Primera edició: març del 2025

© dels textos: Toni Cartes Reverté

© del pròleg: Josep Pitarch López

© de les fotografies: diversos autors

© de la col·lecció: Editorial Efadós

© de l'edició:

Editorial Efadós

Carrer d'Edison, 3 - Nau A
Polígon industrial Les Torrenteres
08754 El Papiol (Baix Llobregat)
Telèfon: 93 673 12 12
efados@efados.cat
www.efados.cat

Ajuntament de la Ràpita

Pl. Carles III, 13
(43540) La Ràpita
Telèfon: 977 74 01 00
ajuntament@larapita.cat
www.larapita.cat

Idea original i disseny:

Editorial Efadós

Assessorament lingüístic:

M. Neus Doncel Saumell

Fotografia de la portada:

Editorial Fotográfica / Col·lecció Toni Cartes Reverté

Fotografia de la portadella:

Ramon Borrell / ACBEB

Acrònims:

ACBEB (Arxiu Comarcal del Baix Ebre)

ACRE (Arxiu Comarcal de la Ribera d'Ebre)

ACRI (Arxiu Comarcal del Ripollès)

ANC (Arxiu Nacional de Catalunya)

BC (Biblioteca de Catalunya)

BNE (Biblioteca Nacional de España)

DARA (Documentos y Archivos de Aragón)

MTTE (Museu de les Terres de l'Ebre)

ISBN 978-84-19736-81-9

DL B-1568-2025

Imprès a Catalunya

Tota forma de reproducció, distribució, comunicació pública o transformació d'aquesta obra només pot ser realitzada amb l'autorització dels seus titulars, salvant l'excepció prevista per la llei. Si necessiteu fotocopiar o escanejar algun fragment d'aquesta obra, dirigiu-vos a CEDRO (Centre Espanyol de Drets Reprògràfics) - www.cedro.org

Índex

Pàg. 6

PRÒLEG

Homenatge al poble

Pàg. 8

INTRODUCCIÓ

De poble a ciutat

Pàg. 13

EL CENTRE DEL POBLE

Les places i la 'volta tonta'

Pàg. 67

ELS EIXAMPLES

El creixement cap als límits del terme

Pàg. 91

LA URBANITZACIÓ DE LA FAÇANA MARÍTIMA

De les platges als molls

Pàg. 145

LA RIBERA

Les colles de l'arròs i els caçadors

Pàg. 159

EL TRABUCADOR I LA PUNTA DE LA BANYA

Sal, dunes i fars en un espai singular

Pàg. 179

LA GARRIGA

Garrofes i olives

Pàg. 184

ÍNDEX ALFABÈTIC

Pròleg

HOMENATGE AL POBLE

Josep Pitarch López, historiador i periodista

Sovint pensem, amb una certa nostàlgia, en la nostra infantesa i joventut. Recordem els espais, la gent o el dia a dia d'aquells anys. Rècords de color sèpia que solen anar lligats a moments feliços. També una mica idealitzats. Amb el temps solem crear-nos unes visions més o menys romàntiques. Per este motiu són importants treballs com *La Ràpita desapareguda*, de Toni

Cartes, una visió equilibrada i mesurada de la realitat del nostre passat. Sense artificis ni falsos mites. Deixant parlar les fonts. I filtrant, com cal, aquelles informacions que, per diferents vies, han arribat als nostres dies. A banda de l'encertada tria d'imatges, Cartes ens ofereix un acurat marc cronològic i un seguit de dades fruit dels anys d'investigació i del rigorós treball que ja acumula. I és també, si em permeteu, un treball fet des de l'afecte i la passió d'un enamorat del seu poble. Els textos ens subministren prou informació per posar-ho en context. I és

aquí quan l'autor fa un destacat exercici de síntesi, no sempre fàcil, per oferir-nos una crònica perfecta de cada un dels temes tractats. A través de *La Ràpita desapareguda* ens podem fer una idea de la duresa dels primers temps de la pesca. Del sacrifici dels pagesos per convertir els aiguamolls en camps fèrtils. Dels saliners aïllats en el seu món particular. Les il·lusions de cada botiguer. Les expectatives posades en el turisme o les esperances de l'explotació petrol·liera. L'obra retrata, en definitiva, l'esforç col·lectiu per fer gran un poble jove creat del no-res. Podríem dir, per tant, que el llibre que teniu a les mans és un veritable homenatge als rapitencs i rapitenques que ens han precedit i que ens han deixat el valuós llegat que ara tenim. I, per poder-ho valorar i reconèixer, és imprescindible que abans ho coneguem.

AGUSTÍN FIGOLS (ED.) / FONTS TONICARTES REVERTÉ

Introducció

DE POBLE A CIUTAT

Toni Cartes Reverté, arqueòleg

La Ràpita va iniciar el segle XIX amb 688 habitants i el va acabar amb 3.901, un creixement important fruit de l'arribada de nous contingents humans vinculats a les obres dels canals de navegació i de la dreta de l'Ebre (1848-57) i el seu posterior aprofitament per al cultiu de l'arròs al Delta.

Aquest creixement va generar l'expansió urbanística. Al voltant de les obres a mig construir de la ciutat neoclàssica van sorgir els primers carrers i el primer urbanisme. En el mateix espai es trobaven els principals edificis de la vida local:

l'Ajuntament i l'església, com també altres edificis administratius.

Alhora, a les dècades inicials del segle XIX, a tocar de la platja es consolidava el barri de pescadors, el Xicago, un cop aquesta comunitat, la major part provinent de Tortosa, s'assenta definitivament al municipi. Finalment, cal afegir l'establiment, l'any 1869, de les Salines de la Trinitat a la punta de la Banya.

La consolidació del sector pesquer va portar a l'aparició d'un barri, podríem dir-ne, artesà a la zona de la Fonda Vella i el Mollet i fins a la desapareguda platja de Vista Alegre, amb mestres d'aixa, velers, filadors i tenyidors, com també compradors de peix a

VIUDA DE JUAN GINATA (ED.) / COL·LECCIÓ TONI CARTES REVERTÉ

NUCLI MARINER

A les pàgines anteriors, tres vistes de diferents moments de la primera meitat del segle xx que testimonien la Ràpita marinera. A la primera, l'antic far de la Banyà; la segona mostra unes *remendadores* remellant xarxes de la llum, cul a terra, al moll, i, la darrera, una part de la façana marítima des del sud.

TRIPULACIONS

La tripulació d'una barca de pesca, segurament d'arrossegament, porta al coll en bagades l'art de pesca recollit, un cop eixugat al costat del canal, als anys vint. Al davant de tots, el patró marca el rumb. A la dreta de la fotografia, una part de la flota local quan encara s'anava a la vela.

LUCIEN ROISIN / COL·LECCIÓ TONI CARTES REVERTÉ

l'engròs que disposaven de magatzems a les zones properes al moll.

La suma de la pesca, de l'arròs i de les salines va afavorir el desenvolupament i la dinamització de l'economia local. D'una banda, el cultiu de l'arròs i les salines van esperar el port dels Alfacs i aquests productes, veien oportunitats de negoci en la comercialització nacional i internacional. D'altra banda, la manca d'infraestructures portuàries va fer que les salines tinguessin el seu propi moll. L'arròs, en canvi, es transportava fins a la Ràpita, on els camàlics el carregaven en gavarres que el conduïen fins als vaixells fondejats enmig de la badia. Cal afegir, des dels inicis del segle xx, l'arribada d'adobs per al cultiu de l'arròs i la instal·lació al poble de magatzems per a la seva distribució.

A partir de la dècada dels vint se succeeixen les obres portuàries que milloren la vida dels pescadors alhora que

es construeixen infraestructures per al comerç marítim. Aquestes construccions també aporten nous contingents humans a la Ràpita, especialment per a la construcció del port comercial entre els anys 1944 i 1954, cosa que va permetre la instal·lació de l'empresa Cros al municipi i que la companyia fes un ús intensiu d'aquesta infraestructura. A la dècada dels setanta, amb l'explotació dels pous petrolífers propers a la costa del Delta, el moll de la Ràpita va viure la seva última època daurada.

Entre les dècades dels seixanta i dels setanta també es van executar tot un seguit d'obres per a la pesca que van permetre, per fi, que tota la flota local pogués atracar dins del port refugi.

Tot això, juntament amb el turisme, va convertir la Ràpita en la ciutat actual. Des de la dècada dels trenta s'ha urbanitzat en totes direccions: el Barri al sud, la Divesa a ponent i els Sequesos al nord.

AGUSTIN FIGOLS (ED.) / FONTS CARMEN MONTES JOSE

EL CENTRE DEL POBLE

Les places i la 'volta tonta'

El que tradicionalment ha estat el centre del nucli urbà de la Ràpita és l'espai definit per la plaça de Carles III i la plaça d'Espanya, tot i que tot-hom la coneix com la «plaça del Cóc». Aquestes dues places tenen els seus orígens en el projecte de nova població concebut sota el regnat de Carles III, un període en el qual s'iniciaren les obres que més tard va suspendre Carles IV. Totes dues conserven la planta original, però no han escapat dels canvis produïts per l'evolució de la ciutat. Si una cosa no hi ha canviat, però, és el fet de ser els escenaris dels principals esdeveniments civils, religiosos i protocol·laris de la ciutat. Cal no oblidar la petita plaça de l'Alcalde Balada, la «placeta Vella», que durant una bona part del segle xx va acollir el mercat local amb les parades del peix, la verdura i la carn.

Al seu voltant es troben els carrers més antics del poble. El circuit que creen els carrers de la Constància i de Sant Isidre, l'avinguda de la Constitució i el carrer de Gorria, el que es coneix com la «volta tonta», ha estat l'eix comercial del poble. Cal afegir-hi el carrer de Sant Francesc, que uneix la plaça del Cóc amb el port.

3 - S. Carlos de la Rápita.—Calle S. Francisco

L. Roisin, fot. Barcelona

MIRADOR SOBRE EL MAR

La plaça del Cóc fou concebuda com un mirador sobre el mar, al qual s'uneix pel carrer de Sant Francesc. A la imatge, de mitjan anys vint, hi apareix, a la dreta, el que va ser el Bar Catalunya; a continuació, ja al carrer de Sant Francesc, el cafè d'Àngel i, just enfront, la casa consignatària Torné.

CANTONADA NORD-EST

Sobre aquestes línies, una vista del 1929. Al centre de la imatge, la façana de la carnisseria de Camassema. A l'esquerra, el tendal del Cafè del Ruso i, tancant el flanc nord de la plaça, la façana d'un dels edificis de l'època de Carles III, avui desaparegut, amb l'autobús de la Hife aparcats.

LUCIEN ROISIN / COL·LECCIÓ TONI CARTES REVERTÉ

ERNESTO PARADIS / FONS ROSA MARIA PARADIS